

De haak van de schulpboor

In het midden van een naaf wordt een gat geboord, waarin de as van de wagen of van de kar steekt; de oude waterpompen zijn uit hout vervaardigd: een rechte stam wordt uigehold en dient als pompbuis.

Het uithollen van die gaten geschiedt meestal met avegaars, dit zijn boorijzers door een kruk (1) in beweging gebracht (2). Daar het gat een te grote middellijn heeft om het in een keer te kunnen boren met een avegaar (3), wordt er eerst een klein gat geboord meestal met een neuslepelboor. Daarna wordt dat gat breder gemaakt met een schulpboor (4), die de vorm heeft van een in de lengte in twee gesneden afgeknotte kegel (5). Deze boorijzers kunnen tot vijftien centimeter breed zijn (6). Sommige kunnen én een gat boren én het verbreden doch meestal dienen ze uitsluitend tot dit laatste doel. Aan het onderende van veel schulpboren is een haak gesmeed die uitsteekt of omgeplooid is in de halve kegel (afb. 78 B).

Over het nut van die haak zijn de vaklieden het niet eens. Voor de enen, dient hij tot het uittrekken van het boorsel (7),

(1) Voor de pompboor wordt soms een kruisvormige kruk gebruikt: zie het exemplaar (inv. n. 249) van het Heemkundig Museum « Sincfala » (Knokke-Heist, W.-VI.).

(2) Zie uitzonderingen in C.F. HUMMEL, *With hammer in hands*, Charlottesville, 1973, 129; F.H. WILDUNG, *Woodworking tools at Shelburne Museum*, Shelburne, 1957, 13.

(3) De grootste boorijzers om een gat te boren (niet te verbreden) zijn ca. 5 cm breed.

(4) Ook « schulper », « schoeper », « schoeber », « vervolgboor » en « puntboor » geheten.

(5) Sommige wagenmakers maken dat gat breder met een guts. Opgetekend bij J. Berckmans, Halle (Br.). Zie ook G. STURT, *The wheelwright's shop*, Cambridge, 1963, 130; J.G. JENKINS, *Traditional country craftsmen*, Londen, 1969, 112.

(6) Ze kunnen vaak breder gemaakt worden door er zijdelings een plaatje op te bevestigen.

(7) Zie *Encyclopedie* van Diderot en Dalember, art. « tarreau ».

voor de anderen, tot het voorttrekken van het werktuig, door middel van een schroef of een gewicht (8): de boor wordt door de naaf gestoken en aan de haak wordt een zwaar gewicht gehangen of een schroef vastgemaakt; het werktuig wordt zo naar beneden getrokken. Anderen beweren dat de haak alleen tot het ophangen van de boor dient, wanneer ze niet gebruikt wordt (9).

Afb. 78.

Laten we even de drie hypothesen onderzoeken. Aangezien de naafboor tot het verbreden van een reeds geboord gat dient, kan het boorsel door dat gat vallen; dit is echter niet het geval voor de pompboor die horizontaal werkt. Wij kennen slechts twee schrijvers die van het trekken met een schroef of een gewicht spreken. Voor zover ons gekend, bestaat er geen enkele afbeelding die deze mening staft. Daarbij « was het niet nodig dat de boorders de boor naar beneden drukten. Integendeel » (10). Dat de haak alleen tot het ophangen van het werktuig dient is moeilijk te geloven. Zou de haak wel degelijk dienen tot het uittrekken van het boorsel maar door sommige vaklieden daarenboven ge-

(Lees verder door onderaan vorige bladzijde)

(8) H.C. MERCER, *Ancient carpenters' tools*, Doylestown, 1960³, 192 & 194; A. MAISSEN, *Werkzeuge und Arbeitsmethoden des Holzhandwerks in romanisch Bünden*, Genève-Erlenbach-Zürich, 1943, 141; E. SLOANE, *A museum of early American tools*, New York, 1964, 75, volgt MERCER.

(9) J. VADER, *De wagenmaker op Walcheren*, Arnhem, 1961, 8.

(10) J. VADER, *op. cit.*, 8.

(Vervolg van blz. 159)

bruikt worden als hulpmiddel bij het boren of om het werktuig op te bergen?

Het vraagstuk wordt nog moeilijker wanneer we afb. 78 A bekijken. Ze komt uit een handelscatalogus uitgegeven te Gent, in 1911. Wat is dat stuk, waartoe

dient het en heeft het rechthoekig gat in het omgeplooid uiteinde iets te maken met de haak?

Zijn er onder onze lezers, wagenmakers of pompenmakers, die ons inlichtingen kunnen verstrekken over die haak?

Leuven.

J. David.